

ks. Witold Jedynak

Uniwersytet Rzeszowski

**O MAŁŻEŃSTWIE I RODZINIE
W ŚWIADOMOŚCI MŁODZIEŻY MATURALNEJ
RECENZJA KSIĄŻKI**

Janusz Mariański, *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana*, Wydawnictwo Adam Marszałek: Toruń 2012, 438 stron, ISBN 978-83-77-80-518-3.

W okresie wzmożonej aktywności ideologii zagrażających fundamentalnej instytucji ludzkiej, jaką jest rodzina, za bardzo wartościowe osiągnięcie naukowo-badawcze należy uznać najnowszą książkę ks. prof. Janusza Mariańskiego. W oparciu o bogatą literaturę przedmiotu, a także na podstawie własnych badań empirycznych autor ukazuje z perspektywy socjologicznej stan świadomości młodzieży dotyczący życia małżeńskiego i rodzinnego. Opisuje stan i dynamikę poglądów, opinii, postaw, sposobów wartościowania oraz preferencji wartości deklarowanych przez młodych ludzi¹. Szczególnie interesujący jest sposób postrzegania przez badanych maturzystów podstawowych wartości odnoszących się do małżeństwa i rodziny. Z jednej strony ich postawy kształtuje w Polsce tradycyjny, katolicki model małżeństwa, z drugiej jednak widoczne staje się oddziaływanie niesprzyjającej trwałości małżeństwa mentalności, redukującej do luźnego związku dwojga partnerów autentyczne, dożgonne uczucie miłości. Ks. prof. Mariański w swojej książce ukazuje realny i złożony stan świadomości maturzystów, przez co oddaje realistyczny obraz polskiej rzeczywistości społecznej, w której żyją młodzi ludzie.

¹ Ks. prof. Janusz Mariański jest autorem wielu publikacji poświęconych tematyce młodzieży: *Problem współzależności postaw religijnych i moralnych młodzieży (na przykładzie młodzieży uczącej się w Płocku)*, Kraków 1987; *Wartości religijne i moralne młodych Polaków (raport z badań ogólnopolskich)*, Warszawa 1991 (współaut. z W. Zdaniewiczem); *Młodzież między tradycją i ponowoczesnością: wartości moralne w świadomości maturzystów*, Lublin 1995; *Między nadzieją i zwątpieniem: sens życia w świadomości młodzieży szkolnej*, Lublin 1998; *Między sekularyzacją i ewangelizacją: wartości prorodzinne w świadomości młodzieży szkół średnich*, Lublin 2003; *Emigracja z Kościoła: religijność młodzieży polskiej w warunkach zmian społecznych*, Lublin 2008; *Przemiany moralności polskich maturzystów w latach 1994–2009. Studium socjologiczne*, Lublin 2011.

Recenzowana publikacja składa się z sześciu rozdziałów (438 stron), które można zasadniczo podzielić na trzy podstawowe części: teoretyczną, metodologiczną i empiryczną.

We wstępie ks. Mariański podkreśla, że w publikacjach niektórych socjologów katolicyzm polski oceniany jest jako fenomen społeczny w sekularyzowanej Europie. Pojawiają się różne prognozy dotyczące jego przyszłości. Jedni uważają, że podzieli on los religii w zlaicyzowanych zachodnioeuropejskich krajach. Natomiast drudzy przypuszczają, iż być może Polska zachowa swoją katolicką tożsamość oraz pozostanie wierna tradycji katolickiej w warunkach postępującej integracji europejskiej i modernizacji społeczeństwa. Według ks. Mariańskiego nie da się jednoznacznie określić kierunku przemian polskiego katolicyzmu, ponieważ znajduje się on „w polu napięć pomiędzy sekularyzacją i ewangelizacją” (s. 8). Należy raczej przyjąć „wieloscieżkową” interpretację procesów przemian w polskim katolicyzmie, gdyż w społeczeństwie powolne procesy sekularyzacyjne ścierają się z oddziaływaniem Kościołów i ruchów religijnych wpływających na świadomość zbiorową Polaków. W kraju buduje się nowoczesne i pluralistyczne społeczeństwo, które pomimo negatywnych trendów zachowuje tradycję i wiarę chrześcijańską, a rodzina, naród i Kościół stanowią filary kulturotwórczej i etycznej roli polskiego katolicyzmu.

Ks. Mariański podkreśla, że zachodzące zmiany społeczno-kulturowe wpływają na funkcje socjalizacyjno-wychowawcze rodziny, która sama znajduje się w procesie swego rozkładu własnych tradycyjnych norm. Z jednej strony polska rodzina staje się „ważnym bastionem religijności i moralności chrześcijańskiej”, z drugiej jednak „jest poddawana silnym wpływom sekularyzacyjnym, zarówno oddolnym, jak i sterowanym, spontanicznym i zorganizowanym” (s. 13). Wielopłaszczyznowa transformacja staje się szczególnie widoczna w środowisku młodzieży, które jest swoistym barometrem zmian społecznych i nastrojów emocjonalnych dominujących w polskich rodzinach. Dlatego też w pełni uzasadnione wydaje się prowadzenie badań naukowych, które pozwolą odpowiedzieć na pytanie: jak młodzież ostatnich klas ponadgimnazjalnych postrzega, ocenia i wartościuje wybrane elementy życia małżeńskiego i rodzinnego?

W pierwszym rozdziale (o charakterze teoretycznym) autor ukazuje pogłębiający się w ponowoczesnych społeczeństwach stan moralnej anomii odnoszący się zwłaszcza do małżeństwa i rodziny. W celu przedstawienia pełnego obrazu dynamicznych zmian dotyczących koncepcji współczesnej rodziny ks. Mariański odwołuje się do nauczania Kościoła oraz przeciwstawiających się mu prądów postmodernistycznych. Przypomina, że według nauki katolickiej rodzina jest podstawową komórką społeczeństwa i naturalnym środowiskiem wychowawczym, przygotowującym do życia w społeczności. Silna rodzina wzmacnia spójność społeczeństwa, a także kształtuje społeczne ramy aprobaty wartości, norm i wzorów zachowań. Autor książki podkreśla, iż w nauczaniu katolickim mocno akcentuje się jedność, nierozzerwalność małżeństwa oraz trwałość rodziny. Celem związku małżeńskiego jest przede wszystkim zrodzenie i wychowanie potomstwa oraz wzajemna miłość między małżonkami. Ten tradycyjny, katolicki model rodziny spotyka się z coraz większą krytyką i dezaprobatą ponowoczesnych społeczeństw.

W świecie ścierają się dwa potężne, przeciwstawne i wykluczające się nawzajem nurty idei moralnych: nurt moralności katolickiej i nurt moralności laickiej. Zwolennicy liberalnej koncepcji rodziny twierdzą, iż nie ulega ona rozpadowi, ale jedynie zmienia swoje formy, czyli przekształca się, dostosowując do przemian społeczno-kulturowych,

jakie nastąpiły w procesie modernizacji społecznej. Inaczej widzi ten problem ks. Mariański, który twierdzi, że postępuje wewnętrzny i zewnętrzny proces rozkładu rodziny, a więzi małżeńskie i partnerstwo w warunkach sekularyzacji i modernizacji społecznej stają się pewnego rodzaju dobrem konsumpcyjnym. Stąd też poświęcanie się trwałym wartościom przeżywa obecnie wyraźny kryzys. Tradycyjna rodzina jest wypierana przez związki o coraz bardziej kontraktowym charakterze. Etapem tej oddolnej rewolucji są – najbardziej kontrowersyjne – związki homoseksualne. Cztery wielkie procesy społeczne: modernizacja, sekularyzacja, pluralizacja i indywidualizacja osłabiają tradycyjne formy małżeństwa i rodziny, ponieważ generują wartości związane z wolnym wyborem, autonomią jednostek i wyzwalaniem się z uzależnień grupowych.

Ks. Mariański zauważa, że nowoczesne społeczeństwa, w których wypiera się *sacrum* i usuwa Boga z ludzkiego życia, wytwarzają „różne moce destrukcyjne, zacierające granicę między dobrem i złem” (s. 55). Relatywizm, konsumpcjonizm i mentalność hedonistyczna stanowią poważne zagrożenie dla współczesnego małżeństwa i rodziny. Procesy globalizacyjne sprawiają, że zmiany dokonujące się w światowej i europejskiej rodzinie wpływają na polską rodzinę. Pewne tendencje, osłabiające zwłaszcza wśród młodzieży tradycyjny system wartości, są już czytelne w Polsce, co świadczy o umacnianiu się permissywnej moralności. Stanowią one poważne zagrożenie dla tradycyjnej rodziny, gdyż są katalizatorem społecznej ewolucji z stronę chaosu.

Rozdział drugi został poświęcony problematyce metodologicznej. Zanim jednak autor przystąpił do sformułowania problemów badawczych i hipotez, przedstawił tendencje przemian współczesnej polskiej rodziny, podpierając je analizą źródeł zastanych, które powstały w oparciu o badania empiryczne. Wynika z nich, że w ramach systemu uznawanych wartości zdecydowana większość Polaków sytuuje rodzinę na pierwszym miejscu. Rodzina i małżeństwo pozostają nadal silną i centralną instytucją życia społecznego, choć doświadczają różnych kryzysów, przez co stają się coraz mniej stabilne. W rodzinach obserwuje się procesy dezintegracji i dyskontynuacji w przekazie wartości i norm. Młode pokolenie nie chce naśladować swoich rodziców, co zapowiada narastanie wewnątrzrodzinnych konfliktów i dylematów.

Ks. Mariański podkreśla, że młodzi ludzie w ramach tzw. planowania rodziny odwołują się do zawarcia małżeństwa i odkładają decyzję urodzenia dziecka ze względu na studia czy pracę zawodową. Późniejsze zawieranie małżeństw sprawia, że zadania prokreacyjne są odkładane na dalszą przyszłość. Istotnym problemem moralnym staje się prowadzenie wspólnego życia przed zawarciem małżeństwa, co implikuje kontakty seksualne przed ślubem. Badania socjologiczne wskazują na wyraźną rozbieżność pomiędzy rzeczywistymi postawami moralnymi katolików a ogólnymi deklaracjami proreligijnymi i doktryną moralną Kościoła. W wyraźnym kryzysie są normy związane z nierozzerwalnością małżeństwa, z czystością przedmałżeńską i regulacją poczęć. Odnosząc się do tych faktów społecznych, autor pisze: „W społeczeństwie polskim dokonuje się powoli normatywna dezinstytucjonalizacja małżeństwa i rodziny chrześcijańskiej, a faktyczna moralność małżeńsko-rodzinna jest tylko częściowo chrześcijańska. Silnie zaznaczają się procesy indywidualizacji i prywatyzacji oraz emancypacji moralności spod wpływów religii. Sprawy związane z seksualnością są coraz częściej traktowane jako prywatne” (s. 79).

Pomimo niepokojących problemów, z jakimi zmaga się polska rodzina, ks. Mariański z optymizmem podkreśla, że Kościół nie utracił wpływu na moralność polskich rodzin, które nadal pozostają w społeczeństwie podstawową instancją wychowania religijnego

i moralnego. Jego zdaniem „inwestowanie w rodzinę, podobnie jak i inwestowanie w młodzież, jest najlepszym sposobem zabezpieczenia przyszłości religii i Kościoła katolickiego w naszym kraju” (s. 104).

W dalszej części rozdziału ks. Mariański omawia problemy badawcze i hipotezy, opisuje metody i sposoby przeprowadzonych badań socjologicznych, a także przedstawia krótką charakterystykę demograficzno-społeczną zbiorowości maturzystów. Rodzina przekazuje nie tylko zasób wiedzy, ale określony system wartości, dążeń i aspiracji życiowych, dlatego – zdaniem autora książki – w warunkach dynamicznych zmian społecznych należy odpowiedzieć na zasadnicze pytanie: czy mamy do czynienia z kontynuacją, czy też może już z przełomem w przekazie wartości prorodzinnych o charakterze religijnym, moralnym, społecznym? W kontekście podejmowanej problematyki nasuwają się kolejne pytania związane z tematyką małżeństwa i rodziny w świadomości młodych ludzi: Czy rodzina nadal zajmuje centralne miejsce w systemie wartości uznawanych przez młodzież? Jaką wizję rodziny preferują badani? Jaki jest ich stosunek do etyki przedmałżeńskiej i małżeńskiej zalecanej przez Kościół katolicki? Czy rodzina jest w dalszym ciągu podstawową instytucją kształtującą religijną i moralną tożsamość człowieka? Czy dokonujące się zmiany w modelu rodziny oznaczają chaos wartości prorodzinnych, czy raczej poszukiwanie nowych sposobów ich realizacji?

Są to tylko wybrane pytania stawiane przez ks. Mariańskiego, na które próbuje znaleźć odpowiedzi w oparciu o badania empiryczne. W głównej hipotezie badawczej zakłada się, że młodzież maturalna częściowo uniezależnia się od rodziny pochodzenia, rozpoznaje swoje perspektywy życiowe, a także coraz wyraźniej ustala własną hierarchię wartości i autonomię moralną. Ponadto następuje zachwianie, a niekiedy rozpad ukształtowanych uprzednio w rodzinie wartości, które w coraz mniejszym stopniu wpływają na postępowanie jednostek. Dlatego ks. Mariański przypuszcza, iż w latach 1994–2009 zmieniła się świadomość prorodzinna młodzieży kończącej szkoły ponadgimnazjalne.

Badaniami empirycznymi zostało objęte pokolenie transformacji, którego dojrzewanie osobowościowe i społeczne przypada na okres dynamicznych i radykalnych przemian społeczno-gospodarczych, politycznych i kulturowych. Odwołując się do literatury przedmiotu, ks. Mariański zauważa, że tych ludzi często określa się mianem pokolenia transformacji usytuowanego między apatią i buntem, pokolenia nowej Rzeczypospolitej, generacji nierównych szans zagrożonej marginalizacją, pokolenia pozbawionego bezpiecznej przyszłości, pokolenia internetu, pokolenia zmian skłaniającego się do permisywizmu i relatywizmu moralnego, pokolenia oszukanych itp.

Z socjologicznego punktu widzenia przeprowadzone badania empiryczne posiadają dużą wartość naukową, ponieważ dla uchwycenia zarówno stanu, jak i dynamiki świadomości moralnej badanych maturzystów zostały przeprowadzone w dwóch przekrojach czasowych – w 1994 i 2009 roku. Projekt badawczy z 2009 roku był powtórzeniem badań socjologicznych z 1994 roku; zrealizowano go za pomocą takiej samej techniki badawczej, na podobnie dobranej próbie badawczej. W obu przedsięwzięciach badania zrealizowano w pięciu miastach (Dąbrowa, Gdańsk, Kraśnik, Puławy, Szprotawa), w tych samych szkołach i klasach. W roku szkolnym 2008/09 ankietowano 992 maturzystów, co stanowi 92,4 proc. założonej próby badawczej. Ze względu na sposób doboru próby badana młodzież nie jest reprezentacją rocznika maturzystów 2009, ale może być uznana za przybliżenie do „średniej krajowej”. Badania powtórzone dały możliwość

uchwycenia dynamiki zjawisk i zachodzących procesów, a także pozwoliły stwierdzić, w jakim kierunku dokonują się zmiany w moralności prorodzinnej młodzieży. Oprócz ankiety autor książki przeprowadził 22 wywiady pogłębione z nauczycielami i katechetami w wybranych szkołach. Respondenci w oparciu o subiektywne spostrzeżenia wyrażali swoje opinie na temat różnych aspektów przemian, odnoszących się do badanej problematyki.

W trzecim rozdziale ks. Mariański przedstawia rodzinę jako wartość w hierarchii wartości codziennych, egzystencjalnych i ostatecznych uznawanych przez młodzież maturalną. Z przeprowadzonych badań wynika, że stopień aprobaty rodziny jest wyraźnie wyższy niż pozostałych wartości (zdrowie, przyjaciele i znajomi, praca, moralność, czas wolny, dobra materialne). Respondenci w znacznej mierze akceptują wartości życia codziennego. Szczególne znaczenie mają dla nich zdrowie, poszukiwanie zabezpieczenia emocjonalnego i prywatności, a także pragnienie urządzenia się według własnych oczekiwań. Religia odgrywa w ich życiu rolę drugoplanową. Młodzi ludzie chcą korzystać z życia rodzinnego, spokojnego i ustabilizowanego. Ponadto cenią sobie dobre relacje z przyjaciółmi, z dala od polityki. Cechy demograficzne i społeczne nie różnicują wyborów wartości codziennych lub różnicują je słabo. W latach 1994–2009 nie nastąpiły wyraźne zmiany w wartościowaniu wybranych wartości życia codziennego. Jednak w okresie przyspieszonej transformacji społeczeństwa nową, istotną wartością staje się dla młodych Polaków sukces czy kariera zawodowa.

Analizując wyniki badań, ks. Mariański stwierdza, że ankietowani maturzyści wiążą swoją przyszłość z życiem w związku małżeńskim. Nieco mniej niż dwie trzecie respondentów postrzega siebie w małżeństwie (54,9–83,8 proc.), znacznie mniej w związkach partnerskich bez ślubu, w luźnych związkach z wieloma partnerami lub w samotności. Podobne preferencje widoczne są w innych badaniach socjologicznych. Wynika z nich, że osoby aprobujące rodzinę jako wartość nie zawsze akceptują ją w ujęciu tradycyjnym, lecz dopuszczają zmieniające się formy małżeństwa i rodziny. Jednak nadal dla zdecydowanej większości ankietowanej młodzieży maturalnej naczelną wartością życia codziennego, nadającą sens życiu i będącą jego ostatecznym celem, jest szczęście rodzinne. Wśród aprobowanych celów i wartości preferowane jest przede wszystkim nastawienie na rodzinę oraz miłość i uczucie. Wyraźnie mniejszą popularnością respondentów cieszą się wartości o charakterze społecznym, wymagające bezinteresownego zaangażowania się w sprawy i problemy konkretnego człowieka. Wynika stąd, iż badani maturzyści są raczej skoncentrowani na własnych potrzebach. Dlatego też można twierdzić, że jeśli wybierane wartości są ukierunkowane na poczucie przyjemności, zadowolenia i radości, to istnieje realne „niebezpieczeństwo przekształcania się uznawanych konkretnych celów życiowych w postawy konsumpcyjne i hedonistyczne” (s. 182).

W kolejnym rozdziale ks. Mariański ukazuje funkcjonowanie niektórych wartości podstawowych w świadomości polskich maturzystów. Szczególną uwagę zwraca na rozumienie treści podstawowych wartości oraz na ich preferencje, czyli uznawaną wyższość jednych wartości nad drugimi. Dokonujący się w warunkach przełomu rozkład dawnych społecznych i instytucjonalnych struktur wpływa na system wartości. Autor zauważa, że w trakcie nabywania przez młodych ludzi nowych doświadczeń społecznych ulegają ewolucji ich określone systemy wartości, a nawet dochodzi do procesu rozkładu uznawanych dotychczas systemów wartości. Wielorakim przemianom na poziomie społecznej świadomości i praktyki życiowej podlegają również wartości fundamentalne.

Należą do nich między innymi godność osoby ludzkiej, prawa człowieka, wolność, równość, sprawiedliwość, prawda, religia, ojczyzna, pokój.

Typowym przykładem zachodzących zmian jest pojmowanie wolności. Według ks. Mariańskiego „w okresie 15 lat pogorszyło się rozumienie pojęcia wolności” (s. 200) przez maturzystów. Przypuszcza on, że nawet dla połowy badanych z wolnością nie jest związany nierozzerwalnie obowiązek odpowiedzialności za siebie i otoczenie. Bycie wolnym oznacza robienie tego, na co ma się ochotę, bez napotykania na zewnętrzne przeszkody ze strony otoczenia, co wskazuje na subiektywne (indywidualistyczne) odniesienie się do tej wartości podstawowej. Autor odwołuje się do opinii Zygmunta Baumana, który stwierdza, że „w praktyce ponowoczesnej wolność sprowadza się głównie do wyboru konsumpcyjnego” (s. 226). Niektórzy teoretycy uważają, iż konsumpcjonizm staje się najbardziej charakterystyczną cechą społeczeństw ponowoczesnych. Zjawisko to niewątpliwie wpływa na świadomość młodzieży. Z przeprowadzonych badań wynika, że w latach 1994–2009 postawa hedonistyczna zyskała na uznaniu (6,2 proc.), natomiast postawa umiarkowanie ascetyczna związana z wartościami innymi niż przyjemność straciła na znaczeniu (spadek o 6,7 proc.).

W piątym rozdziale ks. Mariański przedstawia rodzinę jako pierwotną i podstawową grupę będącą nośnikiem przekazu wartości moralnych. Ukazuje stosunek maturzystów do rodziców i rodzeństwa, atmosferę panującą w domach rodzinnych, treści moralne przekazywane w rodzinie, ciągłość i zmianę w transmisji wartości moralnych oraz style wychowania w rodzinie polskiej. W ten sposób autor charakteryzuje środowisko społeczno-moralne, w którym dokonuje się formacja prorodzinna młodych ludzi. Z przeprowadzonych badań wynika, że stosunki międzyludzkie w rodzinach maturzystów układają się na ogół pozytywnie, choć nie są przykładem ideału harmonijnego życia rodzinnego. Ks. Mariański podkreśla, że pozytywna atmosfera w domu rodzinnym, oparta na wzajemnym zaufaniu i więziach emocjonalnych, zwiększa szansę międzypokoleniowego przekazu wartości i norm moralnych. Jednak przeprowadzone przez niego badania socjologiczne uprawdopodobniają tezę o narastaniu w polskich rodzinach wewnętrznych napięć w transmisji wartości i norm, ponieważ młode pokolenie chce mieć większą swobodę w dokonywaniu wyborów.

W ostatnim rozdziale ks. Mariański ukazuje wybrane kwestie związane z seksualnością w kontekście wartości prorodzinnych. Analizuje stosunek respondentów do określonych zachowań niezgodnych z normami katolickiej etyki małżeńsko-rodzinnej: współżycia seksualnego w okresie narzeczeństwa, współżycia seksualnego po ślubie cywilnym a przed ślubem kościelnym, zdrady małżeńskiej, rozwodu, stosowania środków antykoncepcyjnych, przerywania ciąży i eutanazji. Z badań empirycznych wynika, że zazwyczaj akceptowana jest wierność małżeńska, natomiast wyraźny kryzys moralny dotyczy zwłaszcza norm związanych z nierozzerwalnością małżeństwa, z czystością przedmałżeńską i regulacją poczęć. Prawie dwie trzecie badanych (60,6–78,4 proc.) uznaje współżycie seksualne w okresie narzeczeństwa za dozwolone. Młodzi ludzie coraz bardziej odchodzą od norm propagowanych przez Kościół katolicki i przestają traktować czystość małżeńską jako wartość. Coraz wyraźniej zaznaczają się procesy prywatyzacji seksu, świadczące o indywidualizowaniu się tej sfery życia. Zmiany dokonujące się w sferze intymności mają charakter nie tyle ewolucyjny, ile raczej „rewolucyjny” (s. 324). W kwestii ochrony życia ludzkiego przemiany mają zdecydowanie inny charakter. W latach 1994–2007 zmniejsza się aprobata dla aborcji, natomiast opinie na temat

eutanzji pozostają podzielone, choć zdecydowanych jej przeciwników jest więcej niż zwolenników.

Recenzowana książka ks. prof. Mariańskiego jest dziełem wybitnym zarówno pod względem merytorycznym, jak i metodologicznym. Bez przesady można stwierdzić, że stanowi prawdziwą „kopalnię” i „skarbnicę” wiedzy socjologicznej dotyczącej wartości prorodzinnych w świadomości młodzieży okresu transformacji. W tekście zdarzają się drobne powtórzenia, ale nie sposób ich uniknąć, prezentując ogromny zasób zgromadzonego materiału. Przeprowadzone badania socjologiczne przedstawiają stan świadomości młodzieży po komunizmie (1994) oraz piętnaście lat później (2009). Autor porównuje swoje ustalenia z olbrzymią liczbą badań ogólnopolskich, regionalnych i lokalnych, co podnosi wartość merytoryczną książki. Dzięki wielu solidnym źródłom (zastanym i „wywołanym”) opracowanie jest obiektywne i rzetelne, ukazuje rzeczywisty stan świadomości prorodzinnej młodzieży polskiej. Książd Profesor niczego nie upraszcza ani nie generalizuje, ale ukazuje złożoność rzeczywistości społecznej. Obala niektóre stereotypy dotyczące polskiego katolickiego społeczeństwa. Zwraca uwagę na niebezpieczeństwo odśrodkowego, wewnętrznego rozkładu moralności katolickiej, która nie jest kompatybilna z deklaracjami religijności. W oparciu o przedstawione wyniki badań można próbować formułować prognozy odnoszące się do stanu Kościoła katolickiego i kondycji moralnej społeczeństwa, ponieważ badana młodzież jest przyszłością narodu i Kościoła, a uznawane przez nią obecnie wartości będą miały istotny wpływ na przyszłe jej postawy i zachowania w odniesieniu do kościelnych norm moralnych.

Ks. Mariański w swojej książce dokonał socjologicznej diagnozy, a także wyjaśnił wiele zjawisk i procesów społecznych, w których uczestniczy młodzież polska. Ze względu na wagę problematyki przedstawiona analiza socjologiczna powinna stać się przedmiotem refleksji teologii pastoralnej zmierzającej do opracowania kryteriów, wskazań, postulatów dotyczących praktycznej działalności duszpasterskiej. Kościół instytucjonalny – jak pisze autor – powinien znać „oczekiwania, pojęcia, roszczenia i opinie swoich członków” (s. 398). Ewangelizacja nie może przecież być prowadzona niezależnie od sytuacji życiowych ludzi, gdyż nie będzie wystarczająco zrozumiała dla współczesnego człowieka, a tym samym okaże się mało skuteczna. Poznanie zjawisk i procesów społeczno-religijnych dokonujących się w polskim społeczeństwie jest nieodzowne dla skutecznego planowania, a następnie wdrażania określonych form działalności duszpasterskiej. Socjologicznej analizie ma więc towarzyszyć analiza teologiczna zmierzająca do wypracowania skutecznych działań ewangelizacyjnych². Dlatego książka ks. prof. Mariańskiego powinna stać się lekturą nie tylko dla katolickich rodziców i duszpasterzy, ale dla wszystkich osób odpowiedzialnych za formację religijno-moralną młodego pokolenia.

² *Socjologia religii a teologia pastoralna i duszpasterstwo*, [w:] *Z badań nad religijnością. Studia i materiały*, red. W. Piwowski, W. Zdaniewicz, Poznań–Warszawa 1986, s. 84–88; W. Piwowski, *Perspektywa teologiczna a perspektywa socjologiczna w duszpasterstwie*, „Chrześcjanin w Świecie” 1973 (6), s. 28–33.